

BOGUSŁAW GEDIGA

PRACE WYKOPALISKOWE NA OSTRÓWKU W OPOLU W 1967 ROKU

Z końcem czerwca rozpoczęto dwudziesty sezon polskich badań wykopaliskowych na Ostrówku w Opolu¹.

Prace wykopaliskowe kontynuowano na trzech przylegających do siebie wykopach: drugim (II) rozpoczętym w 1957 roku, trzecim (III) rozpoczętym w 1964 roku oraz czwartym (IV) rozpoczętym w 1966 roku.

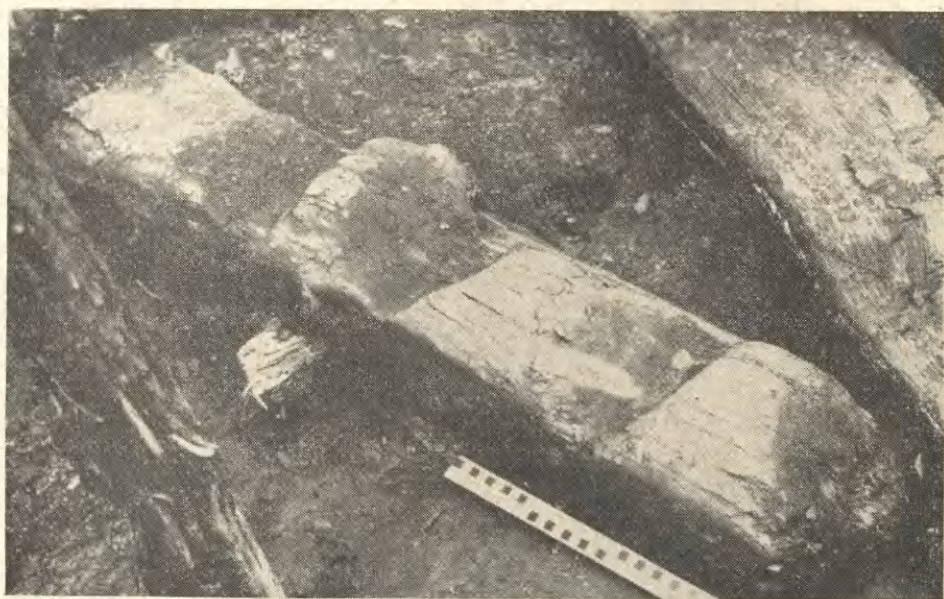
Na wykopie II prowadzono eksplorację jedynie na jego części o powierzchni około 200 m², na arach 373 374 i 341, 342, gdzie dotychczas nie wyeksploatowano całkowicie nawarstwień kulturowych. W wyniku tegorocznych prac badania na wykopie II zostały zakończone. Eksplorowano głównie nawarstwienia związane z poziomem konstrukcyjnym E_{III} oraz wydzielonym na tym odcinku poziomem konstrukcyjnym E_{Iv}. Na calcu uchwycono zarysy 5 jam, które zostały również wyeksplorowane. Odcinek wykopu w pobliżu wału, zwłaszcza na arach 373 i części 374 oraz 341 i przylegającej części 342, charakteryzowało znacznie głębsze zaleganie warstwy kulturowej. W stosunku do przeciwnielego krańca wykopu II różnica w miąższości ostatniej warstwy wynosiła około 0,5 m. Fakt ten wiąże się niewątpliwie także, z tym, że na odcinku w pobliżu wału występuje więcej poziomów konstrukcji. W roku 1967 stwierdziliśmy, że poniżej konstrukcji E_{III} które na całym dotychczas badanym terenie były najstarsze, występowały jeszcze starsze konstrukcje, które możemy wydzielić jako poziom E_{Iv}. Natrafiono na nie tylko na niewielkim odcinku przylegających do siebie części arów 342, 374 i 373 (ryc. 1). Zasadniczym obiektem tego zespołu jest dom nr 72 — niewielki budynek z paleniskiem w środku, który nie posiadał moszczonej dranicami podłogi. Został on wzniesiony w konstrukcji zrębowej. Do jego ściany wschodniej przylegało dojście wykonane z długich i szerokich dranic ułożonych na legarach, leżących prostopadle do ściany domu. Ponadto w kierunku południowym od domu nr 72, na arach 373 i 374, wystąpiły konstrukcje, których funkcje, głównie z uwagi na to, że zostały tylko częściowo odsłonięte, trudno ustalić. Jest to zespół dranic ułożonych na le-

¹ Prace trwały przez cały lipiec i pierwsze dni sierpnia. Podobnie jak w latach ubiegłych prowadził je zespół Zakładu Archeologii Śląska IHKM PAN we Wrocławiu (w skład zespołu badawczego oprócz autora sprawozdania wchodził: I. Bagińska — laborantka, mgr J. Bukowska-Gedigowa, mgr G. Domański — zastępca kierownika badań, dr J. Lodowski — zastępca kierownika badań, R. Matys — laborantka, mgr M. Norska-Gulkowa, A. Szczodrak — fotograf, mgr I. Tołkin — rysownicza), przy współpracy Katedry Archeologii Polski Uniwersytetu Wrocławskiego (w badaniach uczestniczyła dr B. Czarska — adiunkt Katedry). Opiekę naukową sprawowała doc. dr H. Hołubowiczowa. W badaniach brała także udział grupa studentów archeologii Uniwersytetu Warszawskiego i Wrocławskiego.

Ryc. 1. Opole-Ostrówek. Wykop II, poziom konstrukcyjny E_{IV}

Fot. A. Szczodrak

Ryc. 2. Opole-Ostrówek. Wykop II, schody drewniane, ar 374, w. E_{IV}

Fot. A. Szczodrak

garach poprzecznych, które wspierają się na dwóch bardzo grubych legarach, posiadających na swoich końcach wyciosane prostokątne otwory. Wygląda na to, iż mamy tutaj do czynienia z konstrukcją palowo-jarzmową, ale nie możemy w tej chwili wyraźnie powiedzieć, czy na niej wznosił się budynek, a odkryte dranie są resztkami jego podłogi, czy też była to inna konstrukcja, np. nawierzchnia uliczki. Z poziomem IV można wiązać jeszcze kilka luźnych dranic i belek oraz schody wykonane z belki z wyciosanymi stopniami (ryc. 2). Także konstrukcje drewniane występują w pobliżu wału znacznie głębiej niż w środkowej partii osady. Znaczna część konstrukcji poziomu E_{III} koncentrowała się w pobliżu wału, a oprócz tego tu również wystąpił uchwycony w tym roku starszy poziom konstrukcji E_{IV}. Potwierdza to naszą sugestię, że zabudowa postępowała od wału w kierunku wnętrza grodu².

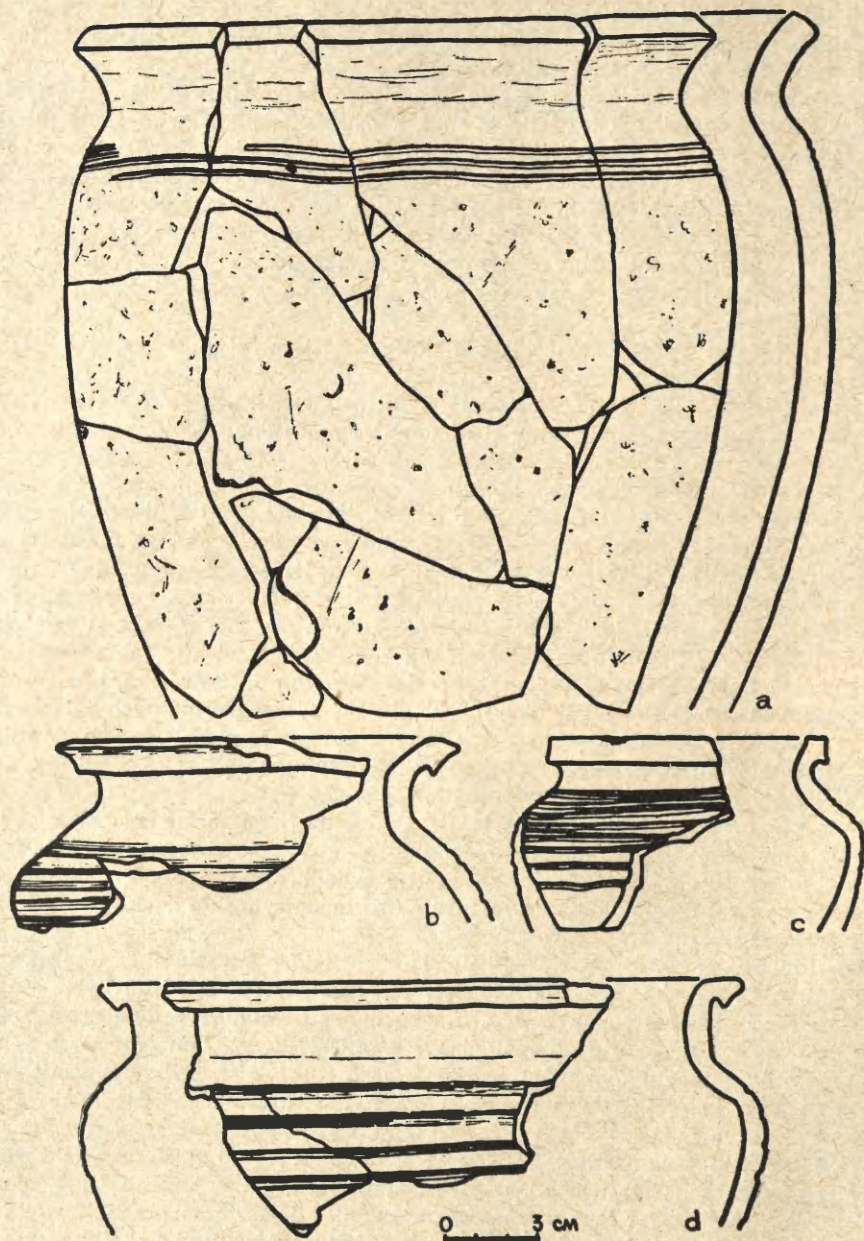
Na wykopie II w 1967 roku odkryto dalszych 5 jam, które otrzymały kolejne numery od 5 do 9. Zarys jamy nr 5 wystąpił na calcu w kształcie nieregularnego owalu o wymiarach 3×1,85 m. Dno jamy było nierówne i wystąpiło na głębokości od około 0,40 do 0,80 m od ukazania się zarysu. Jama nr 6, znacznie mniejsza, również o mniej więcej owalnym kształcie (wymiar: 1,15—0,80 m), wystąpiła pod dranicami stanowiącymi nawierzchnię dojścia do domu nr 72 z poziomu E_{IV}. Ze względu na pozycję stratygraficzną jamy nr 6 analiza jej zawartości kulturowej posiada niezwykle istotne znaczenie m. in. dla zagadnienia początków grodu-miasta na Ostrówku. Zawartość kulturową tego obiektu stanowi nieomal wyłącznie ceramika i kilka przedmiotów drewnianych. Ceramika z tej jamy (ryc. 3) jest analogiczna do występującej m. in. w najniższych warstwach Ostrówka i nie może być datowana na czas przed X wiekiem, a co najwyżej na 2. połowę X wieku. Takie określenie chronologii jamy bardziej wypływa z analizy stratygrafii Ostrówka i datowania poszczególnych poziomów konstrukcyjnych, nie zaś z cech formalnych i technologicznych samej ceramiki. Jest to dodatkowym potwierdzeniem naszych dawniejszych sformułowań, że najstarszy poziom konstrukcyjny E_{III} będzie mógł być najwcześniej datowany dopiero na drugą połowę X wieku.

W jamie nr 5 wystąpił mniej więcej analogiczny materiał ceramiczny jak w poprzedniej (ryc. 3). Są to okazy jedynie górą trochę obtaczane. Obok form o esowatym profilu wystąpił także fragment z cylindryczną szyjką. Ponadto znaleziono fragmenty przedmiotów drewnianych (m. in. misy), skóry, skuwkę żelazną, nożyk, fragmenty sznura.

Trzy dalsze jamy różniły się wypełniskami, a także zawartością kulturową od poprzednich. Zarysy jam posiadały kształt nieregularny. Wypełnisko było jaśniejsze od poprzednich i stanowiła je ciemnobrunatna próchnica z domieszką szarej gliny, zawierająca na ogół dużo spalenizny. Wymiary dwóch jam odkrytych w całości wynosiły: jama nr 7—2,5×1 m, jama nr 8—3,8×2 m. Tylko w jamie nr 8 wystąpił oprócz ceramiki także fragment bliżej nie określonego przedmiotu z żelaza (nóż?). Najwięcej materiału ceramicznego dostarczyła jama nr 8 (ryc. 4). Ceramika znaleziona w jamach nr 7, 8 i 9 wyraźnie różni się od występującej w większości w najniższych warstwach, jak również w pozostałych jamach. Jest to materiał wyraźnie starszy i jego datowanie można ustalić na czas przed X wiekiem. Podobny materiał występował już w wykopie I, jak również w obecnie badanym II, w najniższych warstewkach (ryc. 3a), jednakże stanowił on na ogół mniejszy procent w całym materiale ceramicznym, który był młodszy³. Po raz pierwszy więc

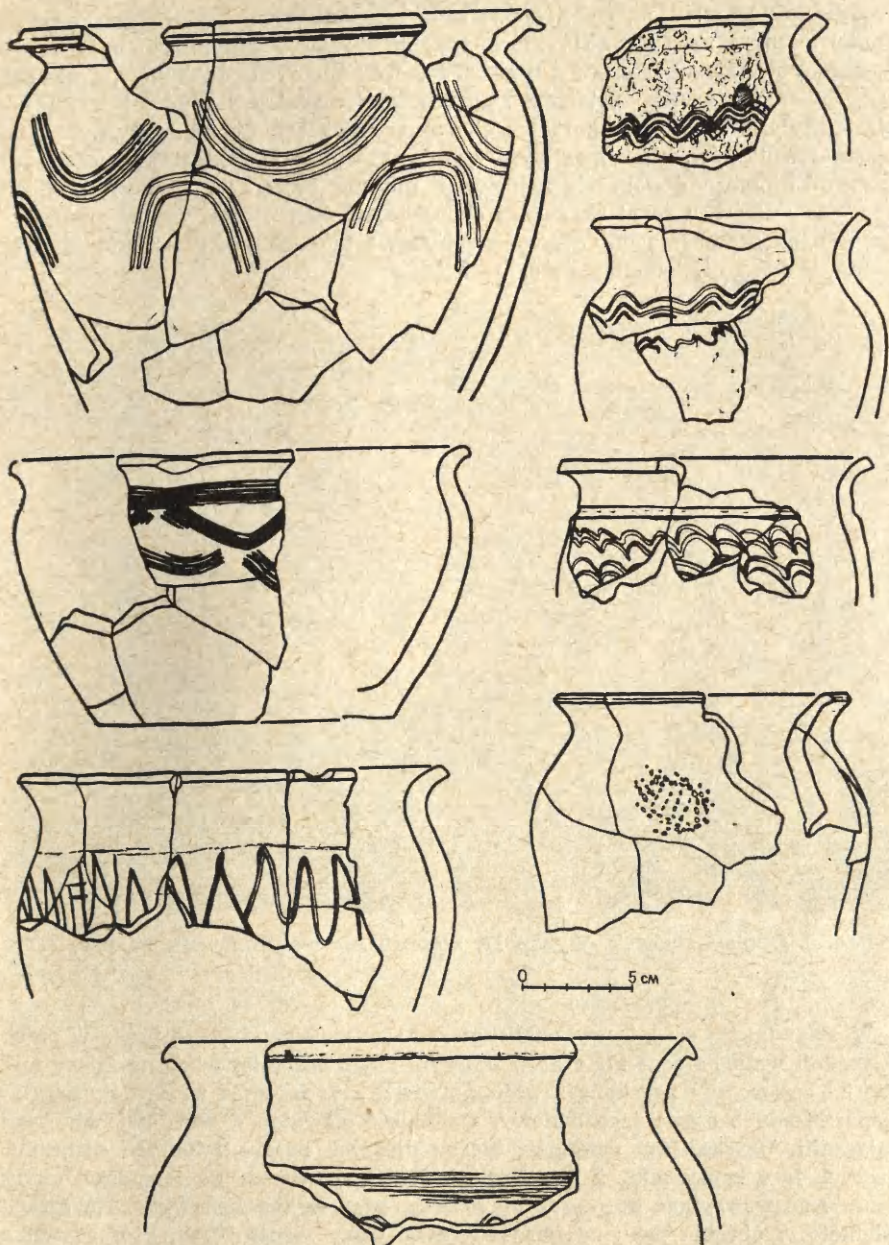
² B. Gediga, *Wyniki badań na Ostrówku w Opolu w latach 1964 i 1965*, „Spraw. Archeol.”, t. 19: 1968, s. 264.

³ Gediga, *op. cit.*

Ryc. 3. Opole-Ostrówek. Ceramika z wykopu II:
 a — ar 374; b — jama 5; c — jama 6; d — jama 5

Rys. I. Tołkin

Ryc. 4. Opole-Ostrówek. Ceramika z wykopu II, jamy 8

Rys. I. Tołkin

natrafiliśmy w Opolu na obiekty związane z najstarszym osadnictwem wczesnośredniowiecznym na Ostrówku, które wstępnie można ustalić co najmniej na IX wiek. Powstaje w związku z tym cały szereg istotnych problemów, do których należy przede wszystkim ustalenie związku tego osadnictwa z początkiem grodu-miasta, a dalej również rozpoznanie charakteru najstarszego osadnictwa. Jednakże większość wniosków, które moglibyśmy w tej chwili tutaj przedstawić, jest jeszcze roboczymi hipotezami⁴. Obecnie najpewniej możemy stwierdzić, że osadnictwo najstarsze na Ostrówku różni się swoim charakterem od najstarszych poziomów konstrukcyjnych grodu-miasta. Ówczesna zabudowa mieszkalna była raczej typu ziemiankowego czy półziemiankowego.

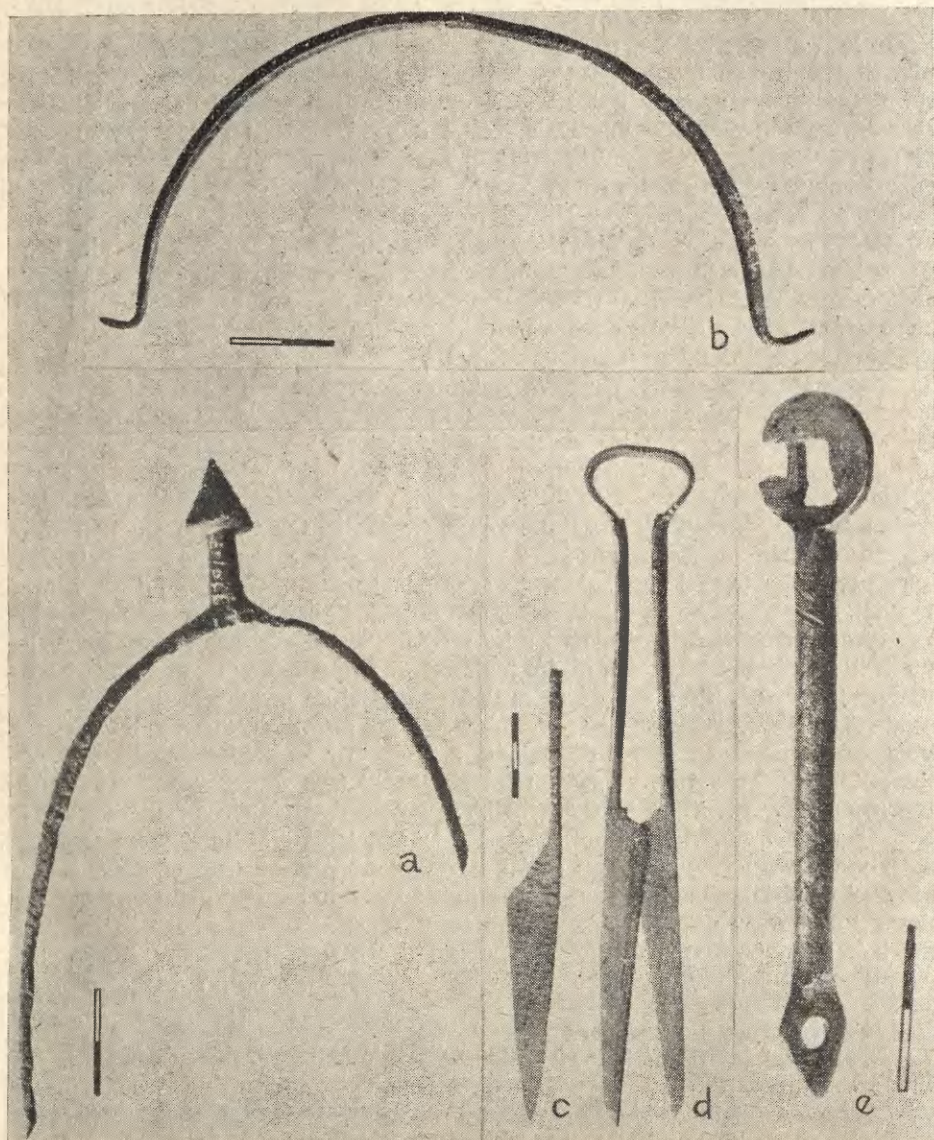

Ryc. 5. Opole-Ostrówek. Wykop II, konstrukcja wnętrza wału na arze 373

Fot. A. Szczodrak

W omawianym sezonie wykopaliskowym kontynuowano także prace w obrębie konstrukcji wału na arze 373 oraz w dalszym ciągu odsłaniano boczną ścianę wału. Materiał ceramiczny uzyskany z wału potwierdza w zasadzie nasze dotychczasowe przypuszczenia o czasie jego budowy, wysunięte głównie na podstawie obserwacji stratygrafii. Uzyskaliśmy natomiast szereg dalszych bardzo istotnych danych dotyczących jego konstrukcji. Z ostateczną jednak odpowiedzią na ten temat musimy się na razie wstrzymać do czasu zakończenia prac wykopaliskowych. Na arze 373 odsłonięto w obrębie wału na samym prawie calcu zespół belek, którego funkcja w konstrukcji wału nie przedstawia się w tej chwili jeszcze całkiem jasno (ryc. 5). Niewątpliwie zostały one celowo wykorzystane w czasie budowy wału w charakterze podwaliny. Zachodzi jednak możliwość, że są to belki z poziomu konstrukcyjnego E_{III} (najprawdopodobniej resztki budynku), na których wzniesiono nastę-

⁴ Por. szersze uwagi na ten temat: B. Gediga, *Dwadzieścia lat polskich badań archeologicznych na Ostrówku w Opolu*, „Rocznik Opolski” (w druku).

Ryc. 6. Opole-Ostrówek. Przedmioty żelazne:

a — fragment ostrogi, ar 311, w.C₁, m 9/h, nr inw. 110/67; *b* — kablak wiadra, ar 311, w.C₂, m 7/d, dom 66, nr inw. 138/67; *c* — fragment nożyc, ar 309, w.E₂, m 10/j, nr inw. 122/67; *d* — nożyce, ar 374, w.E₉ m 9a, nr inw. 111/67; *e* — klucz, wyk. II, ar 374, w.E₈, m 2/a, nr inw. 140/67

Fot. A. Szczodrak

nie konstrukcje wału. Już na podstawie innych odkryć wiadomo, że zabudowa poziomu E_{III}, a może też E_{II}, wykraczała poza granice wytyczone przebiegiem odsłoniętych konstrukcji obronnych⁵. W świetle uzyskanych w roku bieżącym danych również ostrożnie musimy podejść do dotychczasowych sugestii dotyczących konstrukcji wału i jego przebudowy, a ściślej dobudowania od strony wnętrza tzw. „przywała”. Mamy bowiem podstawy przypuszczać, że na niewielkim odcinku odkryliśmy w roku 1967 złączenie podłużnych belek wewnętrznej ściany właściwego wału z belkami poprzecznymi ściany „przywała”. Niestety w bieżącym roku ze względów technicznych (możliwość obsunięcia się muru zamkowego) nie udało się na tym odcinku poszerzyć wykopu, by uzyskać całkowite rozeznanie tej sytuacji. Jednak dotychczasowe dane, a zwłaszcza analiza układu wspomnianych zespołów belek, traktować każdą jako wysoce prawdopodobną możliwość, że cała konstrukcja wału i „przywała” były wznoszone jednocześnie.

Zbadane na wykopie II nawarstwienia dostarczyły bardzo dużej ilości materiałów ruchomych. Oprócz zabytków o masowym charakterze występowania, jak ceramika, kości, łuczywa, a także ścinki skóry, wióry i odpady drewna, uzyskano cały szereg przedmiotów codziennego użytku i wyrobów miejscowych pracowni. W materiale ceramicznym wyróżniono nieliczne fragmenty ceramiki z domieszką grafitu, które występowały w najniższych nawarstwieńcach wykopu II. Z wyrobów żelaznych znaleziono 3 noże, z czego 2 w jamach, dobrze zachowane w całości nożyce (ryc. 6d), 2 skoble, 1 klucz hakowaty oraz zdobiony klucz do kłódki walcowatej (ryc. 6e).

Wśród wyrobów drewnianych i z kory oprócz wspomnianych już schodów mamy 11 klepek różnych naczyń, m. in. jodłow⁶ klepkę większego naczynia z dwoma otworami (ryc. 7a), które służyły najprawdopodobniej do wypuszczania płynu z naczynia. Ponadto znaleziono: 14 fragmentów talerzy drewnianych oraz 1 zachowany w całości (ryc. 7h), 1 czerpak drewniany, 2 fragmenty łyżek, 1 dębowa spicę koła, długości 38 cm (ryc. 7m), sosnowy mieczyk tkacki (ryc. 7n), 3 wrzeciona, 2 tłuki drewniane (ryc. 7c), kilka klinów i kołki, 3 łopaty drewniane, 2 dębowe uchwyty drewniane (ryc. 7k), stylisko do siekiery (ryc. 7o). Na szczególną uwagę zasługuje odkryty dębowy fragment tylnej części czterokołowego wozu (ryc. 8), który łącznie z innymi materiałami stwarza dosyć dobre podstawy do rekonstrukcji wczesnośredniowiecznego wozu z Opolą, a zwłaszcza jego szerokości. Oprócz tego znaleziono 5 pławików (?), wykonanych z kory w postaci krażków z otworem w środku, oraz kolejną rzeźbę konika, wykonaną w korze sosnowej (ryc. 7p), 7 większych frag-

⁵ Gediga, *Wyniki badań...*

⁶ Określenia gatunków drewna według dr. inż. J. Surmińskiego z WSR w Poznaniu.

Ryc. 7. Opole-Ostrówek. Przedmioty z wykopów II—IV:

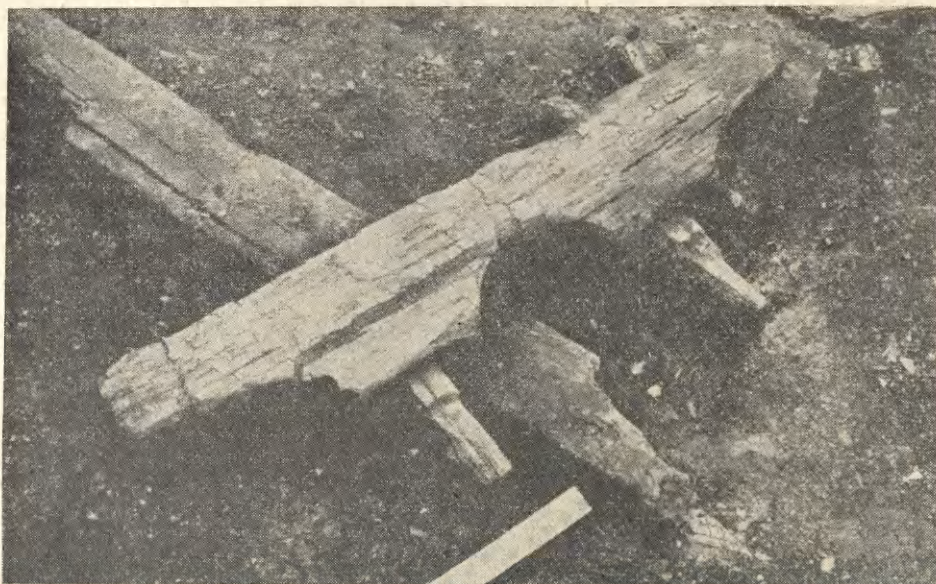
a — klepka, wyk. II, ar 374, w. E₇, m 5/b, nr inw. 20/67; b — fragmenty sznurów z wyk. II, w. E₇, i wyk. IV, w. C₁; c — tłuk drewniany, wyk. II, ar 374, w. E₆, m 7/a, nr inw. 6/67; d — fujarka (?), wyk. III, ar 311, w. D₁, m 9/f, nr inw. 230/67; e — wrzeciona z wyk. III i IV z w. C; f — fragmenty grzebienia tkackiego, wyk. III, ar 311, w. D₂, m 9/d, nr inw. 278c/67; g — przedmioty drewniane z wyk. III, w. C; h — talerz, wyk. II, jama 6, nr inw. 183d/67; i — czop, odpadek produkcyjny, wyk. III, ar 311, w. D₁, m 5/b, nr inw. 294/67; j — płytka krosienkowa, wyk. III, ar 311, w. C₂, m 6/c, nr inw. 152a/67; k — uchwyty drewniane z wyk. II, w. E₆; l — fragment łódeczki z kory, wyk. III, ar 311, w. C₂, m 1/b, nr inw. 323/67; m — spicę koła, wyk. II, ar 312, w. E₆, m 2/h, nr inw. 198/67; n — mieczyk tkacki, wyk. II, ar 374, w. E₆, m 8/c, nr inw. 109/67; o — stylisko siekiery, wyk. II, jama 6, nr inw. 201/67; p — rzeźba z kory, wyk. II, ar 374, w. E III—IV, nr inw. 11/67

Fot. A. Szczodrak

mentów kory brzoazowej ze śladami szycia, 11 fragmentów plecionych sznurów z lęka (ryc. 7b). W zbadanych nawarstwieniach wystąpiło 45 fragmentów skóry bez śladów szycia, 2 fragmenty ze śladami szycia oraz 20 fragmentów najprawdopodobniej trzewików skórzanych, fragment pasa i rzemyków. Ponadto z rzadszych przedmiotów znaleziono: paciorek z fluorytu, fragment pierścienka szklanego, przęślik z lępku różowego, 2 przęśliki z wapienia i 3 z gliny, z których jeden jest bardzo ładnie ornamentowany zygzakowatą podwójną linią, co z góry daje dosyć regularny motyw gwiazdzisty. W zbadanych nawarstwieniach wystąpiła także okładzina rogowa do noża, fragment rogu ze śladami obróbki oraz amulet z kła lisa⁷.

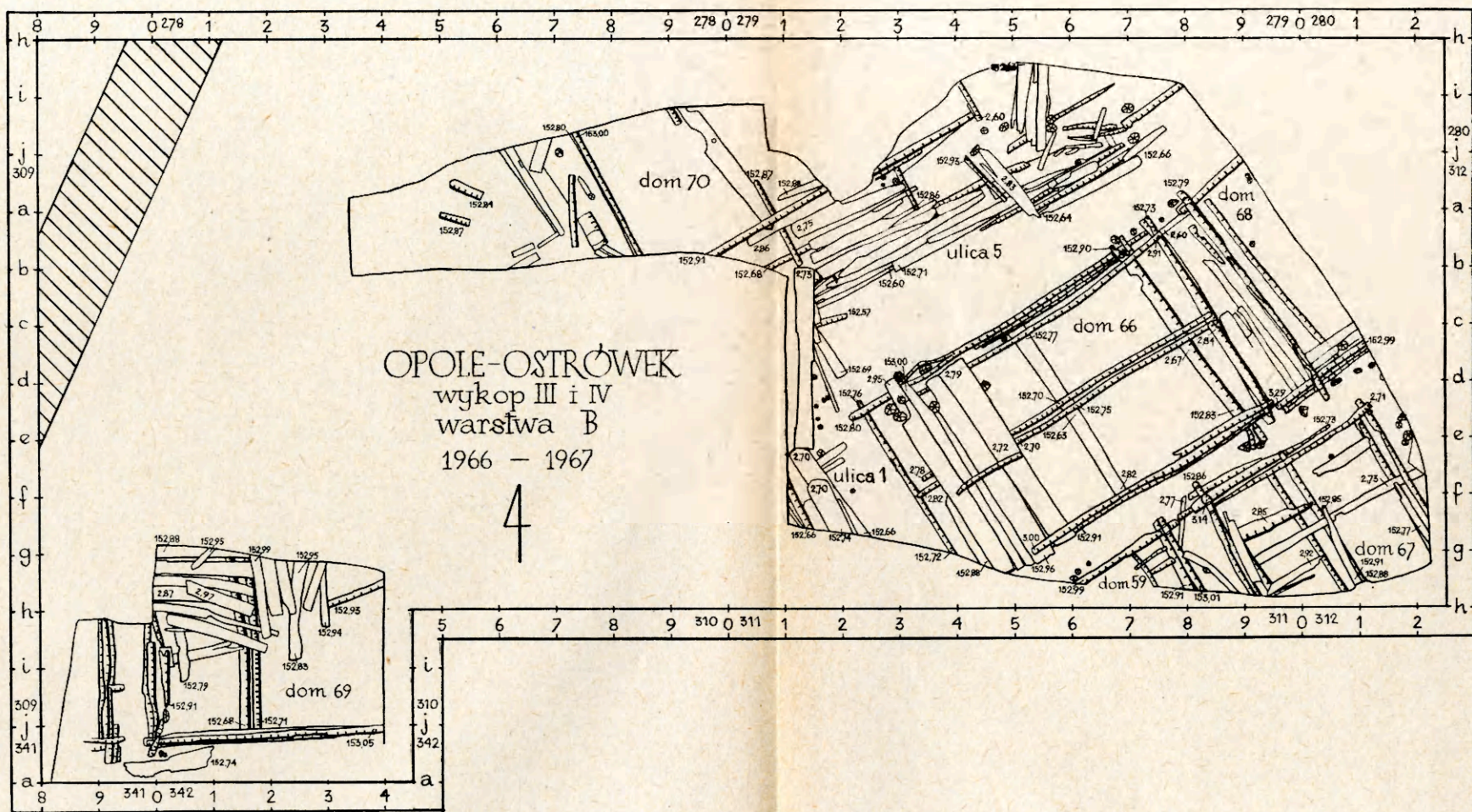

Ryc. 8. Opole-Ostrówek. Wykop II, fragment wozu na arze 374, w. E_{IV}

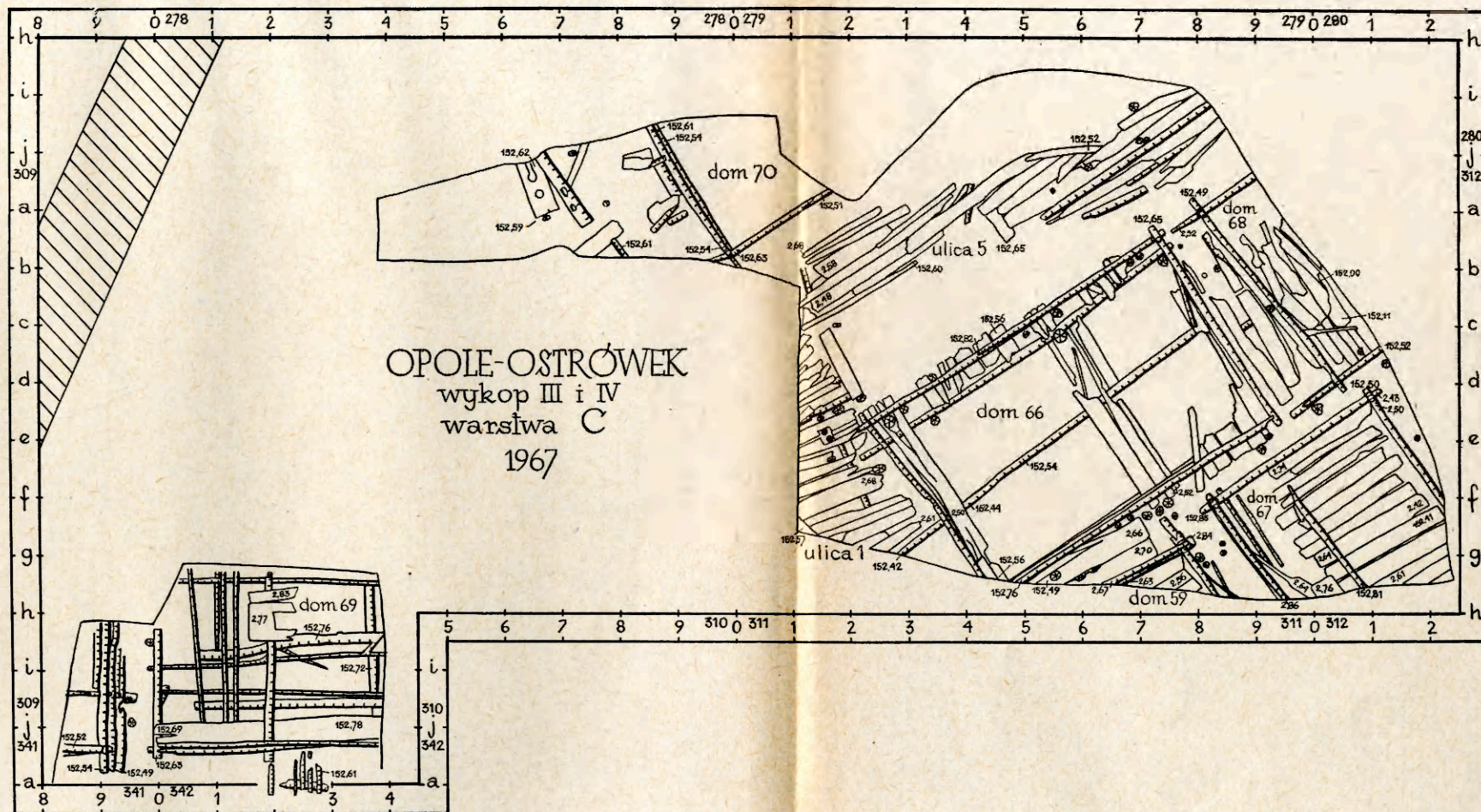
Fot. A. Szczodrak

Na wykopie III kontynuowano eksplorację na całym odcinku, tzn. na niepełnych arach 278, 279, 310—312, o łącznej powierzchni ponad 100 m². W rezultacie tegorocznych prac odsłonięto na całym wykopie III poziom konstrukcyjny B (z pierwszej połowy XII w.), C (z końca XI i początku XII w.), w części poziom konstrukcyjny D (z drugiej połowy XI w.). Poziom konstrukcyjny B (ryc. 9) został w większej części odsłonięty już w roku ubiegłym (domy nr 59, 66—68). W roku bieżącym kontynuowano eksplorację warstw związanych z poziomem B głównie na północnym odcinku wykopu, gdzie występuje ulica nr 5 oraz fragment domu nr 70. Te obiekty zostały w pełni odsłonięte. Ulica nr 5 przedstawia się w poziomie B jako dosyć nieregularny układ belek z dranic ułożonych wzdłuż przebiegu ulicy. Poniżej tego układu zalega bezpośrednio pod nim następny analogiczny pokład belek i dranic, który również wiążemy jeszcze z poziomem B. Oba te układy są dosyć nierówne i wykazują wyraźny spadek w kierunku domu nr 66. W sumie

⁷ Określenia materiału kostnego według doc. dr. K. Myczkowskiego z WSR we Wrocławiu.

Ryc. 9. Opole-Ostrówek. Wykop III i IV, poziom konstrukcyjny B

Ryc. 10. Opole-Ostrówek. Wykop III i IV, poziom konstrukcyjny C

trudno z całą pewnością stwierdzić, czy mamy do czynienia z ulicą, ponieważ konstrukcyjnie oba te układy odbiegają od normalnej budowy ulic znanych dotychczas z Opolą. Raczej może należałoby ten zespół konstrukcji traktować jako nawierzchnię drugorzędneho przejścia lub uliczki, które z uwagi na grząski teren bardzo często się zapadały i deformowały, wymagając częstych napraw. Łącznie jednak można stwierdzić, że to była konstrukcja mało staranna w przeciwieństwie do konstrukcji ulicy nr 5, odsłoniętych w młodszych warstwach. Dom nr 70 odkryliśmy w badanym wykopie jedynie fragmentarycznie. Był zbudowany w konstrukcji zrębowej. Podłoga nie zachowała się lub, co jest bardzo prawdopodobne, budynek ten nie posiadał podłogi moszczonej dranicami. Był usytuowany wzdłuż ulicy nr 5. Dom nr 70 był stosunkowo dużym budynkiem, ponieważ długość jego ściany południowej wynosiła około 6,5 m.

W poziomie konstrukcyjnym C (ryc. 10) nie stwierdzamy istotniejszych zmian w zabudowie. W dalszym ciągu domy nr 59, 66—68 utrzymują się w tym samym miejscu. Pewnemu przesunięciu uległ dom nr 70. Wszystkie budynki były zbudowane w konstrukcji zrębowej. Z wyjątkiem domu nr 70 we wszystkich pozostałych zachowały się przynajmniej resztki podłogi. Dobrze zachowaną podłogę odkryto w domu nr 67 (ryc. 11). Podłoga nie zajmowała całej powierzchni, lecz dranice kończyły się nierówno w odległości 0,70—0,90 od ściany północno-zachodniej domu. Podłogi domów spoczywały na legarach. W domu nr 67 znajduje się ponadto legar leżący na dranicach podłogi od strony tej części domu, na której nie było podłogi. Można przypuszczać, iż belka ta może być pozostałością ścianki działowej. Część z podłogą mogła być partią mieszkalną domu, druga natomiast użytkowaną dla celów gospodarczych.

W omawianym poziomie konstrukcyjnym odkryto bardzo dobrze zachowane konstrukcje ulicy nr 1 wraz z nawierzchnią. Ulica nr 5 przedstawia się w poziomie C mniej więcej analogicznie jak poprzednio. Jedynie układ dranic jest może bardziej regularny i użyte na nawierzchnię dranice są znacznie dłuższe. W dalszym ciągu jednak są one ułożone wzdłuż, a nie w poprzek ulicy, jak na ogół bywa w konstrukcjach tego typu.

W kolejnym poziomie konstrukcyjnym D odsłonięto jedynie resztki domu nr 66, z którego zachowały się 3 dyle konstrukcji jarzmowej, na których był umieszczony budynek (ryc. 12). Oprócz tego odsłonięto ulicę nr 5, która posiada tu bardzo solidną i dobrze zachowaną konstrukcję w postaci legarów podłużnych, na których znajdują się dranice, stanowiące nawierzchnię (ryc. 13).

Wyeksplorowane w wykopie III nawarstwienia dostarczyły również dużej ilości materiałów ruchomych. Wśród przedmiotów żelaznych znalezionych w roku bieżącym znajdują się: 8 skobli, 6 noży, 4 kabłąki do wiader (ryc. 6b), fragment najprawdopodobniej obręczy naczynia, 1 okucie do wiadra, 2 haczyki do wędek, 1 sprzączka, 1 fragment igły, 1 grot oraz fragment ostrogi (ryc. 6a). Bardzo liczną grupę reprezentują różnorakie przedmioty drewniane. Uderza jednak bardzo mała ilość klepek (zaledwie dwie). Także ilość łyżek wydobytych z eksplorowanych warstw ogranicza się do fragmentów dwóch egzemplarzy. Oprócz tego znaleziono 3 fragmenty talerzy drewnianych i jeden zachowany w całości wykonany z drzewa brzoźowego, 3 fragmentarycznie zachowane łopaty drewniane, z których jedna była niewykończona, 18 wrzecion zachowanych w całości lub we fragmentach (ryc. 7e), z których 2 egzemplarze są znakowane, jeden tłuk drewniany, 3 kulki drewniane o bliżej nie znanym przeznaczeniu, 1 fujarka z czarnego bzu (ryc. 7d) i fragmenty 2 dalszych. Wśród wyrobów drewnianych zasługuje na uwagę fragment najprawdopodobniej grzebienia z drzewa bukowego, używanego do czesania lnu (ryc. 7f),

Ryc. 11. Opole-Ostrówek. Wykop III, dom 66 C, na arach 311—312

Fot. A. Szczodrak

Ryc. 12. Opole-Ostrówek. Wykop III, fragment konstrukcji palowo-jarzmowej domu 66 D

Fot. A. Szczodrak

fragment dębowego jarzma względnie tylnej części wozu, podłużny pręt drewniany długości 1,5 m, o przekroju w partii środkowej kwadratowym (dług. ok. 0,8 m, grubości około 10 cm), przy obu końcach cieńszy (odcinki długości około 0,3 m), z otworami na wylot. Funkcja tego przedmiotu nie jest jasna. Wspomnieć poza tym wypada jeszcze o licznych kołkach, klinach oraz fragmentach różnorodnych przedmiotów drewnianych, których funkcji w tej chwili ustalić nie można. Wśród tych ostatnich należy zwrócić uwagę na fragmenty przedmiotów z brzozy, może mebli, zachowanych w postaci regularnie karbowanych prętów (ryc. 7g). Na wykopie III wystąpiły również schody wyciosane w grubej dranicy. Z przedmiotów wykonanych z kory znaleziono 9 pławików (?) w postaci krążków z otworem pośrodku oraz frag-

Ryc. 13. Opole-Ostrówek. Wykopu III, nawierzchnia ulicy nr 5, w. D na arze 311
Fot. A. Szczodrak

ment łódeczki z kory sosnowej (ryc. 7l) i zachowaną prawie w całości płytkę krośniową (ryc. 7j). Również w tym wykopie natrafiono na kilka fragmentów sznurów z łyka. O miejscowej produkcji mis toczonych na warsztacie tokarskim świadczy znaleziony czop, stanowiący odpad produkcyjny (ryc. 7i). W zbadanych nawarstwieniach wykopu III wystąpiło około 130 różnej wielkości ścinków i fragmentów skóry, ponadto 12 fragmentów ze śladami szycia, kilka fragmentów rzemyków oraz 4 fragmenty trzewików. Wśród tych ostatnich jeden ze śladami po hacie. W ze-spole znalezionych przedmiotów znajduje się 16 przęślików z wapienia, w większości nieornamentowanych. Jedynie na kilku występowały dookołne żłobki, a na jednym znak w kształcie skośnego krzyża (z warstwy C, datowanej na schyłek XI w. i początek XII w.), który może umieszczony został w charakterze znaku magicznego i jest wyrazem przeżywającej się symboliki wierzeń przedchrześcijańskich. Oprócz

prześlików z wapienia znaleziono jeden egzemplarz z różowego łupku wołyńskiego oraz 8 prześlików z gliny i łupków. Z wapienia były wykonane również 4 stożki, które mogły pełnić funkcję odważników⁸. W podstawie tych stożków wapiennych znajdują się wyżłobione dołki (jeden pośrodku lub kilka). Miejscową obróbkę wapienia potwierdza kilka półfabrykatów, głównie prześlików, jak również odpadki produkcyjne i kawałki surowca. Z wyrobów kamiennych w wykopie III znaleziono także 3 osełki. Wyroby z rogu i kości reprezentują 2 rogowe rękojeści do noży, z których jedna jest niewykończona, 3 hetki oraz kiel niedźwiedzia, który przypuszczalnie pełnił funkcję amuletu. Oprócz tego w zbadanych nawarstwieniach znaleziono pustą wewnątrz kostkę z otworami oraz fragment rogu ze śladami obróbki, potwierdzający ponownie istnienie w Opolu pracowni obróbki tego surowca. Na omawianym wykopie wystąpiły 2 fragmenty tkanin i fragment sznurka wełnianego. Z zakresu biżuterii znaleziono 3 pierścionki metalowe, z czego 2 ornamentowane (ryc. 14b, c), 4 kabłączki skroniowe, 2 pierścionki szklane, kilka fragmentów paciorków szklanych.

W wykopie IV po pełnym odsłonięciu poziomu C usunięto konstrukcję tego poziomu. W roku 1967 został odsłonięty w całości poziom konstrukcyjny D oraz eksplorowano warstwy głębokościowe E, w których obrębie nie natrafiono dotychczas na konstrukcje drewniane.

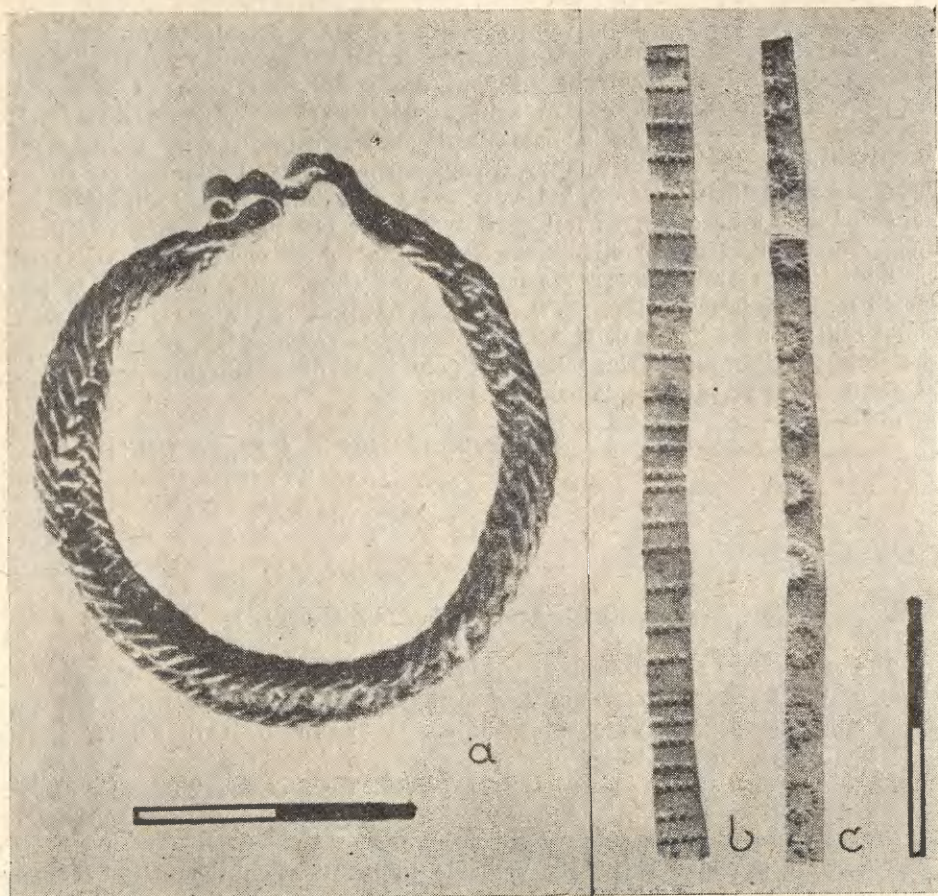
W poziomie konstrukcyjnym D na badanym odcinku odsłonięto zespół legarów i kilka większych dranic o nieregularnym układzie. Funkcję tego zespołu w tej chwili trudno ustalić, ponieważ konstrukcja ta została najprawdopodobniej w znacznym stopniu rozebrana przed wzniesieniem domu nr 69 w poziomie konstrukcyjnym C. Prawdopodobne jest przypuszczenie, że mamy tutaj do czynienia z zespołem legarów stanowiących podkład pod konstrukcję budynku, który się nie zachował. W poziomie konstrukcyjnym D natrafiono na terenie północnej części wykopu IV na fragment ulicy nr 5, z bardzo dobrze zachowaną nawierzchnią moszczoną dranicami. Jest to dalszy odcinek ulicy odkrytej w wykopie III. Jak wynika z dotychczasowych odkryć tej ulicy, jest to jedna z głównych arterii komunikacyjnych grodu. Niewielki jej odcinek uchwycono w trakcie badań w latach 1930—1931. Biegną więc przez całą długość grodu od jednego do drugiego odcinka wału. Niestety, nie udało się nam ze względu na występujący w tym miejscu mur obwodowy zamku średniowiecznego uchwycić styku ulicy nr 5 z konstrukcją wału. Jest rzeczą niewątpliwą, że w tym czasie nie było w grodzie ulicy okrężnej, biegnącej wokół wału od strony wewnętrznej. Jeżeli więc ulica nr 5 nie wychodziła na bramę, to kończyła się ślepo na wale. Jest ona mniej więcej równoległa do odkrytej w wykopie II ulicy nr 4 i prostopadła do ulicy nr 1, z którą krzyżuje się, w wykopie III.

Eksploracja warstw E nie doprowadziła do osłonięcia konstrukcji. We wszystkich poziomach występują w wykopie IV w dalszym ciągu źle zachowane konstrukcje wału. W wykopie IV w zbadanych nawarstwieniach oprócz materiału o masowym charakterze występowania, jak kości i ceramika, wśród której wystąpiły także nieliczne fragmenty naczyń z grafitem i polewą, znaleziono cały szereg materiałów niemasywowych.

Z przedmiotów żelaznych znaleziono 4 noże, 2 fragmenty nożyc (ryc. 6c), 1 klucz hakowaty, nit metalowy, 2 skoble, 1 zdobione okucie na kabłąk do wiadra, fragment obręczy oraz 1 grot. Wyroby drewniane reprezentują: 4 klepki, fragment misy drewnianej, toczonej, 3 fragmentarycznie zachowane łyżki, 1 łopata z drzewa

⁸ W. Hołubowicz, *Opole w wiekach X—XII*, Katowice 1956.

Ryc. 14. Opole-Ostrówek:

a — kabłączek, wyk. IV, ar 342, w. E₁, m 4/a, nr inw. 77/67; b — rozwinięty pierścionek, wyk. III, ar 311, w. C₁, m 6/e, dom 66, nr inw. 12a/67

sosnowego, fragment obręczy, 2 fragmenty wrzecion (ryc. 7e), 1 sosnowa mątwka, 2 pławiki z kory oraz z łyka 4 fragmenty sznurów. Poza tym znaleziono około 110 fragmentów skóry, z których część posiadała ślady szycia, w tym 3 są fragmentami trzewików. Znaleziono również 8 przęślików wapiennych, z których trzy były ornamentowane dookołnymi żłobkami. W wykopie IV wystąpił również i półfabrykat przęślika wapiennego z rozpoczętym wierceniem otworu oraz 1 stożek wapienny, który jest uważany za odważnik. Z kości znaleziono 1 hetkę, mały fragment trzonu kostki ramieniowej prawdopodobnie gęsi, z 2 otworkami w środku. Funkcja tego przedmiotu nie jest jasna. Poza tym znaleziono kilka fragmentów rogu ze śladami cięcia.

Z biżuterii znalezionej w zbadanych warstwach wymienić należy: 2 kabłączki skroniowe, z czego jeden pleciony z drutu srebrnego (?) (ryc. 14a), 2 pierścionki szklane, 1 paciorek szklany oraz wisiorek wykonany według określenia doc. dr. K. Myczkowskiego ze skorupy mięczaka (ostrzygi ?), żyjącego przeważnie w wodach mórz ciepłych.

Na wykopie IV w badanej warstwie D z XI wieku dokonano w roku bieżącym odkrycia nader cennego dla poznania przeżywających się wierzeń okresu przedchrześcijańskiego. Pod konstrukcjami domu 69C natrafiono na zachowany prawie w całości szkielet młodego konia, natomiast czaszka, umieszczona mniej więcej w miejscu głowy konia, należała do dużego dzika, samca. Znaleźisko to w zestawieniu ze znacznie liczniejszymi poprzednio odkrytymi ofiarami zakładzinowymi pod podwalinami domów, które stanowiły przeważnie czaszki końskie lub dzika, świadczy o bardzo żywych jeszcze w tym czasie obrzędach magicznych, utrzymujących się nadal po chrystianizacji. Nie można jednak wykluczyć, że stare zabiegi magiczne zostały wzbogacone nowymi treściami wierzeniowymi i w jakiś sposób może częściowo włączone w praktyki religijne, uprawiane już w ramach nowej religii chrześcijańskiej. Wspomniane odkrycia potwierdzają również kultowy charakter znalezionych m. in. także w Opolu rzeźb drewnianych, wśród których bardzo liczne są przedstawienia konia⁹.

*Zakład Archeologii Śląska IHKM PAN
we Wrocławiu*

BOGUSŁAW GEDIGA

EXCAVATIONS ON OSTRÓWEK AT OPOLE IN 1967

The excavations on Ostrówek at Opole were continued in 1967 by the research group of the Department for the Archaeology of Silesia IHKM PAN, Wrocław. Three adjacent trenches were explored: no. II (begun in 1957), no. III (begun in 1964) and no. IV (begun in 1966).

In this season, trench II was fully explored. The investigations concentrated on construction levels E_{III} and E_{IV} distinguished in this section. Outlines of 5 pits were observed on the primary ground.

Trench II provided extremely valuable information on the origin of early medieval habitation in this area. It has been established that construction level E_{III}, so far regarded as the oldest, overlay still earlier constructions which can be associated with level E_{IV}. They were confined to a small section (parts of sections 342, 373, 374), of which block house no. 72 was a major feature. At its east wall was an approach made of long and broad planks placed on beams. South of house 72 there occurred constructions of the "pile-yoke" type. Their function is difficult to establish.

As already mentioned, a further 5 pits came to light in trench II. Three of them contained pottery distinctly older than that which corresponds to the lowest construction levels at Ostrówek. The older pottery can be dated to the 9th or possibly even the 8th century. The remaining pits contained later material, typical of the lowest construction levels E_{II-IV}. The settlement of Ostrówek earlier than the 10th century has thus been confirmed. The habitation traces suggest that its character was different. Of the three pits with earlier materials, two at least can be regarded as semi-subterranean huts. It is, however, still too early to dis-

⁹ W roku 1967 znaczną część przedmiotów z rogu i kości poddano analizie morfologicznej, którą przeprowadził doc. dr K. Myczkowski z WSR we Wrocławiu. Podobnie także oznaczenia gatunków drewna przedmiotów wydobytych w 1967 r. dokonał dr inż. J. Surmiński z WSR w Poznaniu. W dalszym ciągu kontynuowano analizę pyłkową próbek pobranych z profilu w Opolu na Ostrówku.

cuss the relationship between the older habitation of the 9th century and the fortified settlement which probably dates back to the mid- 10th century.

The defensive constructions disclosed in section 373 were further examined. The pottery from this section confirms the chronology of the rampart established on the ground of stratigraphical observations. New important details of the rampart structure have been obtained.

The layers examined in trench II have provided a large amount of all sorts of material. Finds discovered in great quantities included pottery, bones, tapers for lightning, leather scraps and shavings of wood. Iron objects included a large number of knives, well preserved shears (fig. 6d), staples, hook-like keys, and a padlock key (fig. 6e). Wooden objects included steps cut in a beam (fig. 2), numerous staves from various vessels (fig. 7a), pegs, wedges, fragmentary plates and bowls (fig. 7h), spoons, spindles, a sword beater (fig. 7n), probably door-handles (fig. 7k), a carpenter's mallet (fig. 7c), and an axe-handle (fig. 7o). A piece from the back of a cart claims special attention (fig. 8). Other finds included floats of bark, a figurine of horse (fig. 7p), fragments of leather and shoes, limestone whorls, a fragmentary horn with traces of working, an amulet made from a fox fang, fragmentary glass finger-rings and a fluorite bead.

The exploration of trench II has revealed level B of street 5 (fig. 9) which consisted of planks irregularly laid along the course of the street. The same pattern has been observed in level C. In 1967 timber layer C (fig. 10) was revealed in the whole area of trench III. This level contained a further section of street 1 with well preserved pavement which appeared in all construction levels in trenches I and II. In addition to fragments of four houses (fig. 11), a complete house (no. 66) of the "pile-yoke" type has also come to light (fig. 12). The older level D has been only partially uncovered. Its constructions included well preserved street 5, constructed of carefully laid planks (fig. 13). Further part of street 5 was recorded in trench IV.

Iron objects from trench III included knives, bucket-handles (fig. 6b), staples, iron bucket-mountings, and a fragmentary spur (fig. 6a). Wooden artifacts included a well preserved bowl, numerous spindles (fig. 7e), fragmentary spoons, staves, fragment of a comb beater (fig. 7f) a pivot left after the production of bowls on a lathe (fig. 7i) and fragment of a boat of bark (fig. 7b). Other objects worthy of note are: limestone whorls, sometimes unfinished, conical weights (?) of limestone, horn and bone raw material with traces of working and unfinished knife-linings. Ornaments are represented by a few temple-rings, two ornamented finger-rings (fig. 14b, c), glass finger-rings and beads.

In trench IV, which covered a small area adjacent to the rampart, layers corresponding to construction levels B and E₁ were investigated. Level D has revealed beams of unidentified function and a farther part of street 5 paved with planks (fig. 13). In level E only the rampart constructions have come to light.

Small finds from trench IV included knives, staples, a point, a hook-like key, bucket mountings, staves, pegs, spoons, a temple-ring of wire (fig. 14a), a finger-ring with a bead, a shell pendant (?), a finger-ring of glass, and a bone objects with two holes which may have served as a whistle.

